

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ט"ז

תשע"ג

חספ"ד 436

מי שברך לחולה

"מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה שרה רבקה רחל ולאה הוא יברך וירפא את החולה/נית פב"פ בעבר שפב"פ יתן לצדקה בעבורה בשכר זה הקדוש ברוך הוא ימלא רחמים להחלימה/ ולרפאותה/ ולהחזיקה/ ולהחיותה/ וישלח לה/ מהרה רפואה שלמה מן השמים לרמ"ח איברי/ה וש"ה גידיו/ה בתוך שאר חולי ישראל. רפואת הנפש ורפואת הגוף. בשבת מוסיף: שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא השתא בעגלא ובזמן קריב. ונאמר אמין"

ככלל, ניתן לחלק את התפילות העוסקות בחוליים לשלוש קבוצות: תפילת בריאים שלא יחלו, תפילת חולים להבראת עצמם ותפילת בריאים למען הבראת החולים. בקבוצה האחרונה נכללת תפילת "מי שברך לחולה". בימינו נהוג לומר תפילה זאת בשבת לאחר קריאת התורה.

בריאות וחלילה חולי מקורם מהקב"ה. עזיבת המחלה תהיה על ידי ההשתדלות בדרך הטבע, היינו בדרך ריפוי. לכן נוסח הברכה "יברך וירפא". בתפילה זו נבקש מהקב"ה להקדים את הסתלקות המחלה בדרך של זירוז תהליך ההתרפאות. לאור זאת, הרופאים הם למעשה "שלוחים של מקום". הגמרא במסכת עירובין (כ"ט ע"ב) מספרת על רבי חנינא שחלה ונטה למות "ובקשו חבריו רחמים עליו וחיה מפני שהשעה צריכה לו". העובדה כי הדור היה זקוק לתורתו של רבי חנינא שימשה עילה מכרעת להתרפאותו, אך עם זאת מדגישה הגמרא את התפילות שהעלו חבריו למען רפואתו ככאלה שהשפיעו.

אמנם המציאות אינה תמיד פשוטה ופעמים שאנו רואים חולים שהתפללו רבות למען רפואתם ולדאבונו הם לא הבראו. היש בכך לרפות את ידינו מלהמשיך להתפלל? להלן דברים חשובים שכתב הרב יובל שרלו באתר מורשת

(<http://www.moreshet.co.il/web/shut/shut2.asp?id=71124>):

גם לו היה ניתן וגם לו הייתה תוצאה ברורה שהתפילה אינה מעילה מבחינה רפואית היינו ממשיכים להתפלל. שכן המציאות המרה של המחלה המולידה את התפילה יכולה להיות בעלת משמעות משל עצמה. היא מזמנת אפשרות לדבר עם הקב"ה ולשוחח אתו על מצוקתו ועל מחלתו, דבר שהוא עצמו משמעותי מאין כמוהו, ואנחנו מתעלים יחד עמו למקום גבוה יותר. זו עצמה חלק ממטרות המציאות הקשה, ועל כן התפילה אינה משמשת כאמצעי רפואה בלבד אלא גם כמטרה העומדת בפני עצמה, בנוסח "התאוות" הקב"ה לתפילות עקרות.

תפילה לרפואת חולה בשבת אינה פשוטה כלל וכלל. להלן שתי בעיות העשויות להיגרם מכך:

א. גרימת צער בשבת: במסכת שבת (י"ב ע"ב) הותר בדוחק ביקור חולים בשבת, "מפני שמצטער" (רש"י, שם), "דמצטער ומעורר הבכי שאסור בשבת" (משנה ברורה על אורח חיים, סימן רפז, סימן קטן ב). לאור זאת ההיתר ההלכתי המקורי להתפלל על החולה בשבת נקבע רק במקרה של חולה שיש בו סכנה. וכך כתב הבית יוסף: בפרשת בשלח מתואר אחד הנסים המשמעותיים ביותר שאירעו לעם ישראל. לזכר השמחה על ההצלה נקראת

"אפשר שעל זה סמכו בהרבה מקומות שאומרים על החולים מצלאין בשבת, ומ"מ בדבר שיש בו סכנת חיים וכדומה" (טור אורח חיים בסוף סימן רפח). עם זאת, המנהג בימינו אינו מחלק בין תפילה על חולה שיש בו סכנה לחולה שאין בו סכנה.

ב. טורח ציבור: חלק זה בתפילה עשוי לגרום להארכת התפילה, עניין הגורם להטרחת הציבור. בעל שו"ת "שאלת יעבץ" (סימן סד) כותב בספרו כי היה מקום לבטל את המנהג שמאריכין באמירת "מי שברך" לחולים. הנימוק: "משום שנצטוונו לענג את השבת, ושלא נאריך בבקשתנו כמו בחול, האי הוא טרחא דציבורא [...] לכן אותו מנהג שנהגו לברך טעות הוא בידי חזנים". הסיבה שלדבריו אנו מנועים מלעשות זאת היא "שאין כוחנו יפה למחות מאחר שנהגו משנים קדמוניות".

את הבעיות הנ"ל ניתן (אולי) לפתור בדרכים הבאות:
א. באשר לטענה כי התפילה גורמת צער בשבת:

1. צורכי רבים מותרים בשבת: יש מן הפוסקים שכתבו שמשום שנוסח התפילה היא: "בתוך שאר חולי ישראל" הרי שתפילה זו יכולה להיחשב כצורכי רבים, עניין המותר בשבת. אומרת הגמרא (שבת י"ב ע"א):

ת"ר, הנכנס לבקר את החולה אומר 'שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא' [...] ר' יהודה אומר 'המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל', ר' יוסי אומר 'המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל', שבנא איש ירושלים בכניסתו אומר שלום וביציאתו אומר 'שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא'.

2. לאור זאת נפסק בשולחן ערוך שאין לברך את החולה בדרך שאומר בחול (שולחן ערוך, אורח חיים סימן רפז). ה"מגן אברהם" מציין את החובה, כ"ר יוסי, לומר לחולה: "המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל", וכן את המשפט "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא". וכך פסק המשנה ברורה (שם סימן קטן כח).

3. יש שכתבו שלא מדובר בתפילת תחנונים אלא בברכה לחולה ומשום כך אין לחשוש לצער.

4. יש המקלים משום הנוסח הקבוע שבו התפילה נאמרת. קביעות הנוסח לדבריהם מקטין את החשש שיעורר צער ובכי, שכן, המתפלל אומר תפילה קבועה.

ב. צמצום החשש כי התפילה תגרום לטורח ציבור:

המנהג הנפוץ בימינו במקומות רבים, שלפני החזן אומר בלחש שמות חולים מרשימה שהוכנה לו מראש ויחד אתו כל אחד מן הקהל ממקומו מזכיר בלחש את החולה הקרוב ללבו, יש בו כדי להקטין את אריכות התפילה. מנהג הנהוג בישיבת "ברכת משה" על פי פסיקת הגר"א רבינוביץ, שהחזן מקצר ואומר "ירפא את החולים המוזכרים ברשימה" ללא הצורך לפרטם.

בחלק זה הסתמכתי על דברים הכתובים באתר "ארץ חמדה". להרחבה מומלץ לעיין שם:

[http://www.erezhemdah.org/newsletterArticle.asp?lang=he&\(pageid=48&cat=1&newsletter=1119&article=4219](http://www.erezhemdah.org/newsletterArticle.asp?lang=he&(pageid=48&cat=1&newsletter=1119&article=4219)
בעז"ה לרפואה שלמה לכל חולי ישראל.

ד"ר נורית סרי

מרצה בהתמחות לחינוך חברתי קהילתי

הזה יותר מדי סיכוי. לא לחינם אמרו חז"ל "אמונה זה סדר זרעים, שמאמין בחי העולמים ונוטע".

נראה שט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות, מכוון אותנו להתבונן היטב בנטיעה ולהשכיל ממנה. הוא מלמד אותנו להתבונן על התהליך ולא דווקא על התוצר; הוא מחנך אותנו לשים לב לכוחות המצמיחים ולא בהכרח לפירות; הוא מדריך אותנו להבין כי מה שאתה שווה זה הפוטנציאל שבך ולא בהכרח מה שהשגת.

אנחנו עשויים לפגוש ב"נטיעות" גם בעבודתנו המעשית. כל ילד וילד הוא נטיעה רכה ואנחנו שם כדי להשקות אותו, להצמיח אותו ולגדל אותו. נכון, רוב הזמן לא ניתן לראות את התוצאות ועלינו להתמודד עם קשיים ועם אתגרים, אך שומה עלינו לזכור כי זהו תהליך. אולי הדבר לא טבעי לנו, אך כדאי שנתבונן על כל ילד מתוך אמונה ביכולותיו, בבחינת "מאמין ונוטע".

ט"ו בשבט זו הזדמנות עבורנו להתבונן על האילן ולראות את האמונה: אותה אמונה שמפעמת בקרבנו ונותנת לנו את התקווה; אותה אמונה שנדרשת כל כך בתהליך הצמיחה של התלמידים (ושלנו); אותה אמונה שמלווה אותנו מרגע הנטיעה לאורך כל תהליך הצמיחה עד להבשלת הפרי. זוהי אחת הסיבות שחוגגים את ט"ו בשבט: לעורר בנו את האמונה; האמונה ביכולתנו לפעול, להניע ולהצמיח, בעזרת ה'.

נראה שזהו הכוח שהתבקש שם, על ים סוף. מתוך בלבול הדעת וחוסר האונים צריך היה את ה"נחשון" שיאמין ויניע את התהליך. אולי אפשר לומר על דרך הרמז שדברי ה' אל משה "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" מכוון לחרישה, היינו הכנת הקרקע לתחילת תהליך הצמיחה. תאמין, תבטח בדרכך, וה' כבר יסייע לך.

אם נשכיל להתבונן על המציאות שסביבנו ועל הקורות אותנו כעל תהליך – ממש כמו בעץ – נבין כי גם עתות קושי ומשבר, גם רגעים שנראה שצריך "קריעת ים סוף" כדי להתגבר, הם עוד שלב בתהליך הצמיחה שלנו. ייתן ה' ונזכה להאמין בחי העולמים, ולא נחשוש לנטוע.

רחל חמל

סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד

השבת גם שבת שירה. ללא ספק, היה זה נס מופלא ועוצמתי. אך אני מבקשת להתייחס דווקא לרגעים שקדמו לקריעת ים סוף.

תניא: ארבע כתות נעשו אבותינו על הים. אחת אומרת ניפול לים, ואחת אומרת נחזור למצרים. אחת אומרת נעשה עמהם מלחמה, ואחת אומרת נצווה כנגדם. זו שאמרה ניפול לים אמר להם משה "התיצבו וראו את ישועת ה'". זו שאמרה נחזור למצרים אמר להם: "כי כאשר ראייתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם". זו שאמרה נעשה עמהם מלחמה אמר להם: "ה' ילחם לכם". וזו שאמרה נצווה כנגדם אמר להם "ואתם תחרישון" (ירושלמי, תענית י, ב).

נתאר לעצמנו: עם ישראל עומד מול ים סוף, מאחוריהם המצרים מתקרבים במהירות, משני צדיהם מדבר סיני – הסכנה קרובה מתמיד. אך נראה שיש בעיות קשות מאלו: חוסר הוודאות, אי-ההסכמה ובעיקר מצב נפשי לא פשוט שבו מצוי כל אחד ואחד מבני ישראל, כשהוא נתון בתחושת חוסר אונים משתקת. אם אנחנו בעצמנו היינו שם, על ים סוף, לאיזו קבוצה היינו משתייכות? מה אנחנו היינו עושות במצב כזה?

מאורע נוסף שחל בשבת הוא ט"ו בשבט, וכבר פשט המנהג לציין אותו ב"סעודת אמנים" או בסדר ט"ו בשבט. אך האם שאלנו פעם מדוע חוגגים את ט"ו בשבט? הרי זהו ראש השנה לאילנות. מדוע לא נחגוג למשל את א' באלול שהוא ראש השנה למעשר בהמה או את א' בניסן שהוא ראש השנה למלכים?

כדי לעמוד על שאלות אלו יש להתבונן בתהליך נטיעת האילנות: אנו לוקחים גרעין קטן ומניחים אותו בקרקע. לאחר מכן מכסים אותו באדמה ואז מתחילים להשקות ולדשן אותו. בתקופה הראשונה משקיעים הרבה מאוד עבודה בלי לראות תוצאות; להפך, עינינו רואות שהגרעין נרקב באדמה לא צומח ממנו שום דבר, ובכל זאת אנחנו ממשיכים להשקיע בו. מדוע? מי מבטיח לנו שעבודתנו לא תרד לטמיון?

במצב כזה צריך הרבה מאוד אמונה כדי להמשיך ולטפח את העץ הזה, כי לפי מה שאנחנו רואים אין לגרעין הקטן

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

מדבריו לפרשת בשלח, תשל"ו

השירה

ברוריה מכמן

השירה עומדת במרכז פרשתנו. קיימות מדרגות רבות בשירה, משירה פשוטה ועד רבי יהודה הלוי ורבי שלמה אבן גבירול. בספר שמות, התורה מופיעה לעם ישראל מתוך שירה, וכן מסתיימת בשירת האזינו. יש ציווי אלוהי מיוחד: "כתבו לכם את השירה הזאת", שממנו אנו למדים חיוב כתיבת ספר תורה. אך יש מחלוקת בין רש"י ורמב"ם, האם החיוב הוא לגבי פרשת "האזינו" או לגבי כל התורה כולה.

"שירו לו זמרו לו". אנו משוררים, וחז"ל סדרו לנו שירי זמרה. כל הנבראים משוררים לבורא כל העולמים, כל הקוסמולוגיה שרה, והתורה שרה. "שירו לו" במובן הגדול "שירו לנו" שירה אלוהית.

יש הבדל בין שירה לבין זמרה. בזמרה יש חרוזים, גם בקודש וגם בחול, גם בישראל וגם בעולם, ויש גם קלוקלים. שירת ישראל היא דבר עצום. בתורה עצמה יש שתי שירות גדולות: שירת הים ושירת האזינו. הנה דוגמה להבחנה הזאת בין שירה לזמרה. יש הערה של חז"ל לגבי דוד המלך, שאמר "זמרות היו לי חקיד". ענינו של כל הפרק הזה הוא שבח דברי תורה, ודבקות בתורה "מה אהבתי תורתך". ויחד עם זה יש גערה, תוכחה מן השמים לדוד: אתה קורא לחוקי התורה זמירות?! חרזנות?! זו הורדת ערך. התורה היא שירה ולא זמרה. וכל אותו פרק מדבר על שבחם של דברי תורה.

"אז ישיר משה" זו שירה ולא זמרה, שירה במלוא תוקפה, מתוך השראת השכינה, מתוך רוממות אלוהית של עם ישראל היוצאים לחירות עולם

מתוך: שיחות הרב צבי יהודה – שמות, בעריכת הרב שלמה אבינר, ירושלים תשנ"ג, עמ' 179.